
This is the **accepted version** of the journal article:

Rosell Jackson, Joanna Rosa; Casals Ibañez, Albert. «DaCaTrà : una nova mirada a la cançó i a la dansa tradicionals». *Guix*, Núm. 503 (2023), p. 47-52.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/302561>

under the terms of the license.

DaCaTrà: una nova mirada a la cançó i la dansa tradicional

Joanna Rosell Jackson i Albert Casals
Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

La dansa i la cançó tradicional són part del nostre patrimoni i acostumen a estar presents a les escoles catalanes, especialment a música i en festivitats. Amb tot, l'ús que se'n fa i els valors que traspuen algunes d'elles expliquen que es qüestioni cada cop més la presència a l'aula. Com a resposta, el projecte DaCaTrà en reivindica la centralitat educativa i en mostra el potencial transformador per a l'escola del s.XXI.

Paraules clau

Dansa tradicional, Cançó tradicional, Patrimoni cultural immaterial, Innovació, Pensament crític, Materials didàctics, Ensenyament globalitzat.

Dansa i cançó tradicional a l'escola?

Parlar de cançó i dansa tradicional a l'escola és habitual. De fet, s'han utilitzat en l'àmbit escolar des de fa dècades, ja sigui per l'interès musical, lingüístic o coreogràfic que desperta part d'aquest repertori –i el potencial didàctic que s'hi associa–, o pel fet que són activitats indispensables del nostre patrimoni cultural.

La consideració de 'patrimoni' ha portat sovint a veure-ho vinculant-ho amb el passat, amb la memòria i amb l'etnicitat (Casals, 2010). I, lògicament, la seva presència a l'escola s'ha justificat sovint des d'aquesta perspectiva. Però ¿tenen sentit actualment aquestes manifestacions en una escola amb uns valors que han anat canviant, que és culturalment diversa i que busca enfocar-se al futur sobretot des del present?

Un grup d'infants fan una de les danses de les propostes del projecte (La Bolangera)

En paral·lel, s'està generant un rebuig cada vegada més ampli envers aquest repertori dins de part del col·lectiu de mestres. La raó que s'esgrimeix, més enllà de certes polititzacions, és que una part significativa d'aquestes cançons i danses mostren actituds, valors i exemples de misogínia, xenofòbia o violència, entre d'altres, que són clarament contraris al que l'escola promou. Cal evitar-les, doncs? O potser només cal mirar-se-les de nou, treure'n la pols i llegir-les des de la perspectiva de l'escola del segle XXI?

En definitiva, la cançó i la dansa tradicional s'enfronten a importants problemàtiques que en condicionen l'ús a l'escola i, en darrer terme, la pervivència d'aquestes manifestacions culturals (que va molt més enllà d'una peça musical o coreogràfica).

El projecte DaCaTrà

El projecte *La transformació educativa de l'escola del segle XXI com a oportunitat per a la salvaguarda de danses i cançons tradicionals* (DaCaTrà)¹ sorgeix com a resposta a aquestes i altres inquietuds. Un equip format per etnomusicòlegs i formadors de

¹ Aquest projecte de la UAB, la UdG i El Foment de Girona ha rebut el suport de les *Ayudas para proyectos de salvaguarda del Patrimonio Cultural Inmaterial* (Ministerio de Cultura y Deportes).

mestres de la UAB i de la UdG, conjuntament amb mestres en actiu, vam agafar el repte d'actualitzar l'ús i la visió de la cançó i la dansa tradicional a l'escola actual. Sabem que la tradició sempre implica innovació i adaptació –i no pas conservació de quelcom inamovible!– pel fet que només té sentit quan està viva i respon a les necessitats d'una comunitat. Per tant, plantejem la idea de les cançons i danses tradicionals com a puntal per a la transformació i la millora educatives. Perquè ens obliguen a utilitzar el pensament crític, a apropar-nos a la realitat actual i a reflexionar-hi; a estar connectats amb l'entorn, creant comunitat i desenvolupant múltiples competències; a treballar de forma globalitzada; etc. Primer cal entendre, però, que –des de sempre– el cant i ball tradicional és molt més que una melodia, una lletra i/o una coreografia: és una activitat completa que inclou diversos llenguatges, relacions socials, actituds personals, valors, etc.

Des del projecte, defensem el valor que tenen aquestes peces de cara a apropar els infants a la cultura de referència de la societat on viuen. Lluny de voler salvaguardar les cançons i danses tradicionals pel simple fet de no perdre-les, reclamem aprofitar el món de possibilitats que poden generar a l'escola.

Com a manifestacions vives i adaptables als canvis socials, poden formar part de l'evolució en què està immersa l'escola i el seu entorn sociocultural. Lluny de ser productes rígids i distants, són vivències connectades amb l'entorn i que produeixen efectes reals tant dins com fora de l'aula. De fet, plantejem propostes que superen clarament les parets de l'aula de música, però també de l'escola. Una de les claus és l'enfocament holístic que hi aportem, des de plantejaments educatius globals, superant una mirada estrictament musical.

Per últim, també ens enfrontem a la problemàtica de les cançons i danses que sovint van acompanyades d'idees o pràctiques que ja no casen amb el plantejament de l'escola catalana actual. Lluny d'ignorar o justificar certs valors o visions que duen impregnades, convidem a utilitzar-ho per a crear nous aprenentatges, per entendre millor el nostre passat i per fomentar un pensament i una perspectiva crítica amb realitats que són ben actuals, per desgràcia. Creiem, en definitiva, que ajudar als infants a enfrontar-se a allò problemàtic és part imprescindible de l'educació.

Mestres participant en una de les activitats de formació del projecte DaCaTrà.

Què hi trobarem?

DaCaTrà gira a l'entorn de 25 propostes didàctiques, una per a cada cançó o dansa tradicional seleccionada (Casals i Alsina, 2022). La tria del repertori l'hem fet a partir de criteris que assegurin la seva varietat, qualitat i utilitat:

1. Etnomusicològic. Hem optat per peces diverses pel que fa a origen, tipologia (de treball, festives, de denúncia, etc.) i característiques musicals o coreogràfiques. En general, hem prioritzat allunyar-nos de les més conegudes i buscar-ne d'altres d'igual o més valor.
2. De representativitat. Hem vetllat perquè provinguessin de la diversitat dels territoris de parla catalana. Així, hi ha cançons i danses que provenen des de les Terres de l'Ebre fins a la Catalunya Nord, però també de les Illes Balears i fins i tot de l'Alguer.
3. Pedagògic. Hem buscat que fossin peces amb riquesa per ser treballades a l'escola i adaptables en diferents contextos. Així mateix, que hi hagués propostes de cançons i danses destinades a cada un dels diversos cicles de

Primària, i que fos repertori que encaixés amb els tres apartats o ‘calaixos’ creats per a organitzar-ne el seu ús a l’escola (Quadre 1).

Quadre 1: Apartats dels materials

Apartat	Títol	Contingut
Calaix1	<i>Connectem amb l'entorn, aprofitem-nos del patrimoni!</i>	Propostes escolars reals que giren a l'entorn d'una tradició o festa propera. Són exemples il·lustratius per inspirar-ne d'altres.
Calaix 2	<i>Festes, jocs i moments viscuts</i>	Propostes, sobretot de dansa, centrades en el quotidià de l'escola, com certes rutines, i en festes o celebracions del propi centre.
Calaix 3	<i>Crítica social i pertinença a la comunitat</i>	Propostes pensades per a fomentar el pensament crític dels infants i connectar-los amb la societat d'avui en dia, com a ciutadans actius.

Per altra banda, es disposa del web del DaCaTrà amb els materials i més informació del projecte. Per últim, destaquem que s’han dissenyat i s’estan efectuant cursos i tallers de formació per a mestres a l’entorn d’aquestes propostes.

Codi QR enllaçat a la
pàgina web del projecte DaCaTrà

Què conté cada proposta?

Cada una de les 25 propostes s’estructuren en un seguit de parts per tal de facilitar-ne l’ús a l’escola:

- La portada. És una primera visió del que serà la proposta amb les edats dels destinataris, conceptes claus i alguna imatge o pregunta que avança o suggereix algun element de treball.
- Partitura i àudio de la peça. Son enregistraments de qualitat que respecten els accents lingüístics o altres característiques que li són pròpies. Es poden trobar a *Youtube* i descarregar al web del projecte.

- Context i indicacions per a la seva interpretació.
- Plantejament didàctic. Presentem el marc de la programació, amb competències, objectius i altres aspectes (requeriments, espai, tipus d'agrupament, coneixements previs).
- Activitats. Detallem de manera orientativa la seqüència d'activitats bàsiques que permeten treballar la cançó o dansa.
- *Estirem el fil i Materials complementaris.* S'hi mostren activitats i recursos alternatius i complementaris a la proposta.

La portada de la proposta “La filla dels Forners”

Les propostes són situacions d'aprenentatge fetes des de perspectives diverses i sempre obertes i flexibles. Amb cada una d'elles volem obrir un ventall de possibilitats que després cada escola i cada mestre adaptaran a la seva realitat. Podeu agafar una part o la proposta sencera, podeu utilitzar-les com a arrel per fer créixer altres

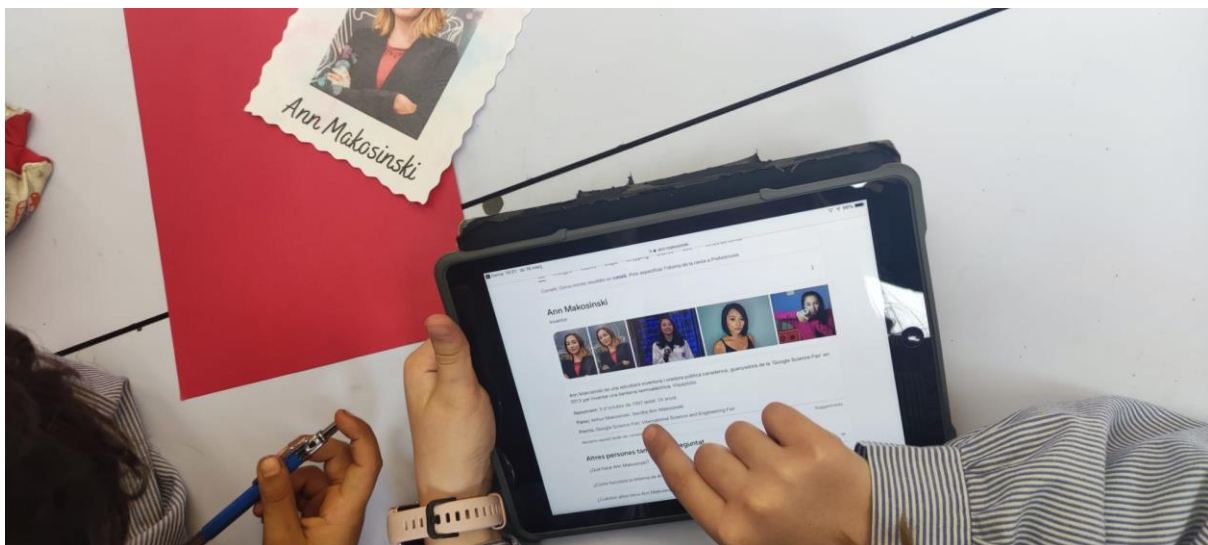
aprenentatges o idees, o fins i tot crear noves propostes amb una cançó o dansa diferent a partir d'inspirar-vos en alguna del projecte.

Una proposta com a exemple

En el projecte DaCaTrÀ, s'hi poden trobar propostes que comprenen tota mena d'àrees de l'escola i que treballen competències i sabers diferents. En aquest cas, us presentem de forma reduïda una proposta que engloba no només l'àrea de música sinó també la de coneixement del medi. La proposta en qüestió es basa en la cançó *La filla dels forners*, la qual explica el viatge d'una noia decidida a trobar un ofici que li agradi i s'adapti al seu ideal de vida. Al llarg de la cançó la protagonista va passant per múltiples oficis.

Els objectius d'aprenentatge són dos: per una banda, escoltar i cantar la cançó comprenent-ne el significat i, per una altra, reflexionar sobre els propis prejudicis i els rols de gènere a la societat al voltant de les feines laborals. Finalment també es planteja aprofitar per a conèixer persones que han trencat els estereotips per la divisió de gènere en el món laboral.

Musicalment, més enllà d'aprendre nou repertori, el treball de la lletra de la cançó ens ha de portar a prestar atenció al fraseig i a la respiració al moment de cantar. Complementàriament, la proposta convida a crear o practicar un acompanyament harmònic per tocar mentre interpretem la cançó.

Un infant fent una activitat de la proposta La Filla dels forners, sobre dones que han trencat estereotips al món laboral.

En relació al tema de gènere, la proposta comença donant als infants dues versions de la cançó: l'original protagonitzada per una noia i adaptació com si el protagonista fos un noi. Basant-se amb el que exposa la cançó (per exemple, el tipus d'oficis que fa), han de desxifrar quina és la versió verídica. A partir d'aquí, s'analitza col·lectivament quins prejudicis han sortit al moment de decidir la solució i per què deuen haver sorgit. Com a segona activitat, a partir d'unes targetes que estan dissenyades, els infants s'endinsen a conèixer diferents dones que han trencat estereotips en el món professional. A partir dels interessos personals que tinguin, en petits grups indaguen en la dona que més els interessa, per acabar presentant al grup classe –de manera creativa i lliure– allò après.

El plantejament és que les dues àrees, la musical i la de medi social, es treballin de forma entrelaçada, relacionant uns aprenentatges amb els altres. La proposta està creada de manera que es pugui adaptar a diferents escoles i contextos educatius, permetent que cada docent l'adeqüi al seu entorn.

L'avaluació

D'acord amb tot l'anterior, l'avaluació de les propostes es planteja de forma global i competencial, entenent que és una situació d'aprenentatge que obliga a treballar competències específiques de diverses àrees, a part de les transversals. D'entre totes, les artístiques i les que tenen a veure amb el desenvolupament personal i social són les que predominen.

De forma més concreta, però, existeixen aspectes particulars lligats a cada proposta i estratègies concretes per al seguiment i millora de l'aprenentatge dels infants. Així, pel que fa a l'avaluació de la proposta explicada a l'apartat precedent, volem ressaltar:

- L'avaluació dels prejudicis i les idees prèvies que tenien els infants sobre els rols de gènere en el món laboral abans i després de fer la proposta, a través que valorin en quin grau estan d'acord amb diferents idees que es plantegen quan es defensa una versió o una altra com l'original. En aquesta proposta és clau en tot moment fer fluir la conversa amb el grup per tal de conèixer les seves reflexions o idees que potser no quedarien paleses en altres formats d'avaluació. En aquest sentit, és important fer notar l'ús de la cançó com a vehicle per a fer aflorar les idees i generar debat.

- La necessitat de tenir criteris per a valorar la part creativa de les presentacions finals sobre les dones que han investigat, així com el procés de recollida i elaboració de la informació. Podem considerar aspectes com la profunditat de la cerca informativa que han fet, l'originalitat del format de la presentació, l'ús de diversos instruments i estratègies comunicatives, la capacitat de transmetre la informació o l'organització del treball en grup, entre d'altres.
- En l'aspecte musical, es fa necessari posar l'accent en com fan arribar el que explica el text i l'expressivitat del cant que hi va associat. També valorar que l'acompanyament que s'hi incorpora ajudi a aquest propòsit narratiu i que la interpretació vocal i instrumental permeti entendre-ho com a un conjunt.

Per concloure

El projecte DaCaTrà és un primer pas cap a un objectiu ambiciós: revaloritzar la cançó i dansa tradicional a les escoles com a base imprescindible per a la millora educativa. Perquè allò tradicional, sovint concebut com d'una altra època, de fet és un motor de gran potència quan es volen generar aprenentatges que vinculin passat, present i futur; que connectin escola, comunitat i entorn; i que travessin totes les àrees curriculars de forma significativa.

Les propostes del projecte DaCaTrà tot just acaben de sortir a la llum i, per tant, la feina acaba de començar. Ara cal que surtin del paper i entrin a les aules d'arreu de Catalunya; i així, plegats, ajustar aquesta nova mirada envers les cançons i danses tradicionals a l'escola.

Referències

Casals, A. (2010). Trencant estigmes tot glosant. *Revista Electrònica Prodiemus*, 1-7. Disponible a: <http://www.prodiemus.com/parlem/>

Casals, A., i Alsina, M. (coords) (2021). *DaCaTrà! Propostes escolars al voltant de cançons i danses tradicionals*. Disponible a: <https://sites.google.com/view/dacatra>